

Onko perusturvan uudistamiskomitea perusturvan parantaja vai paineen purkaja?

– Kelan yhteiskuntatutkimuksen päällikkö Jouko Kajanojan haastattelu

Toimeentuloturvan puutteet ovat pahentuneet, mutta päättäjiltä ei tunnu heruvan rahaa merkittäviin parannuksiin. Samalla kuitenkin kansalaisten tuki hyvinvointivaltiolle on vahvistunut.

Heikki Taimio
Erikoistutkija
Palkansaajien tutkimuslaitos
heikki.taimio@labour.fi

Haastattelu on tehty 31.10.2007

Miten oli mahdollista, että entinen kommunistipuolueen puheenjohtaja päätyi vetämään Kelan yhteiskuntatutkimusta?

”Kommunistisesta puolueesta ja kommunisteista annetaan nykyisin hyvin myyttinen kuva. Silloin aikoinaan ajattelimme, että se oli toimintaa paremman maailman rakentamiseksi. Meille oli hyvinkin keskeinen kysymys, mitä oli oikea ja hyvään tutkimukseen pohjautuva tieto. Me uskoimme tiedon voimaan ja tietoisuuden lisäämiseen, ja että niiden pohjalta syntyy keskustelua yhteiskunnallisten epäkohtien korjaamiseksi. Totta kai meillä oli arvoja kuten ihmisen alistamisen lopettaminen, hyvinvointi ja tasa-arvo. Jos

tieto oli ristiriidassa uskomusten kanssa, jälkimmäistä oli muutettava.

Tästä näkökulmasta ero ei ole kovin iso. Verrattuna puoluejohtajaan painopiste on siirtynyt enemmän tiedon tuottajan puolelle.”

Olisiko tässä kuitenkin se etäisyys tavallaan kasvanut niin, että tutkijat ja tiedonhakijat ovat erikseen ja politiikka erikseen? Minulla on sellainen mielikuva, että ennen oli aikakauslehtiä ja muuta julkaisutoimintaa, jotka olivat lähempänä puolueita mutta jotka kuitenkin pyrkivät tällä tavalla tiedon tuottamiseen ja levittämiseen.

”Kyllä, se on totta. Ajatellaan vaikkapa kansanterveysuudistusta, peruskoulu-uudistusta ja vastaavia. Siihen aikaan poliittisilla puolueilla oli paljon enemmän omaa tietoa, ja usein yhteiskunnallisesti tärkeät oivallukset syntyivät poliittisten liikkeiden sisällä. Luulisin, että poliittiset puolueet ovat astuneet askeleen pelkkää vaalipuoluetta kohti, ja tällainen tiedon ja ideoiden tuotanto on siirtynyt niistä pois päin. Ehkä seurauksena on se, että puolueilta puuttuu nyt omaa tahtoa ja talouspoliittiselle eliitille on entistä helpompaa johdatella niitä vaihtoehdottoman välttämättömyyden polulle.”

Tuottaako Kelan tutkimusosasto tietoa poliitikoille vai Kelalle?

”Tietoa tuotetaan ensisijaisesti poliitikoille siitä, miten erilaiset sosiaalipoliittiset uudistukset palvelisivat tavoitteitaan. Siihen kytkeytyy toissijainen tehtävämme edistää Kelan toimeenpanoa tutkimuksella.

Jos vielä meitä asemoi suhteessa muihin, niin meillä on näkökulmana perus-

Olemme nyt etääntymässä pohjoismaisesta hyvinvointivaltiosta.

turva, ei niinkään ansioturva, joka kuuluu enemmänkin Eläketurvakeskuksen tutkimusosastolle ja muille. Painopisteemme on tulonsiirroissa enemmän kuin palveluissa. Terveys on meillä aika voimakas painopiste tämän sosiaaliturvan osana.

Yleisellä tasolla koemme olevamme tulkkeja ja luotseja. Eli meidän tehtävämme on kuvata, mitä maailmassa tapahtuu ja osoittaa se reitti, jolla tavoiteltava päämäärä saavutetaan. Ei ihan vaatimaton tehtävä!”

Siis Kela on toimeenpanija, ja sillä on oma tutkimusosasto. Tässä yhteydessä ei voi välttyä kysymykseltä, miten tutkimuksen riippumattomuus toteutuu.

”Tässä on yritetty koetella rajoja. On tehty Väaryyskirja (Helve ja Laatu 2006), johon koottiin epäkohtia. Etukäteen ihmeteltiin, mahtaako vallanpitäjiltä jo tulla kriittistä palautetta, mutta sitä ei ole tullut. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö meidän pitäisi koko ajan reflektoida, toimii-ko meillä itesesensuuri. Se on aina riski. Helposti jätetään kiusalliset aiheet käsittelemättä. Emme ole ainakaan tietoisesti sitä tehneet, ehkä päinvastoin.”

Mieluummin verojen korotuksia kuin menoleikkauksia

Suomea on monesti kutsuttu ”köyhän miehen” pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi: sosiaaliturva ja -palvelut on järjestetty pitkälti pohjoismaiseen malliin, mutta niiden taso on jäänyt selvästi alle muiden Pohjoismaiden. Toisaalta Suomi on rikkaam-

pi kuin koskaan. Kuten ”Talouskasvun hedelmät”-kirjassa (Taimio 2007) todetaan, kasvu on ollut hurjaa laman jälkeä. Kuitenkin tämä viittaus ”köyhään mie-

heen” pätee jossain määrin yhä. Miten tämä on selitettävissä?

”Suomi oli jäljessä. Esimerkiksi keskimääräinen eliniän odote oli 1900-luvun alussa paljon Ruotsin, Norjan ja Tanskan alapuolella. Lähdimme myöhemmin kehitykseen mukaan. Suomessa rakennemuutos oli Euroopan ellei maailman nopein, kun siirryttiin maataloudesta teollisuuteen ja sitä kautta palveluihin. Me olemme ajallisesti paljon lähempänä maatalousyhteiskuntaa kuin Ruotsi, Norja ja Tanska. Työväenliike vahvana, kollektiivisena ja hallitsemiseen osallistuvana voimana tuli Suomeen muita Pohjoismaita myöhemmin. Arvelen, että myöhäinen liikkeellelähtö on tärkeä selittäjä.

Elinkeinoelämän välittömällä eduilla on Suomessa muita Pohjoismaita vahvempi asema. Muissa Pohjoismaissa pyrkimys täystyöllisyyteen ja aktiiviseen työvoimapolitiikkaan on ollut painavampi tekijä kuin Suomessa.”

1980-luvun lopulla meillä oli maailman vähiten köyhyyttä, ja olimme BKT-tilastoissakin maailman kakkosia Japanin jälkeä. Onko ikinä enää mahdollista ottaa kiinni tuota pohjoismaista hyvinvointivaltiota?

”Ehkä me käväisimme pohjoismaisesta hyvinvointivaltiossa 1980-luvun lopulla, mutta nyt olemme etääntymässä siitä. Ovathan jotkut sanoneet, että hyvinvointivaltio oli maailmanlaajuisestikin väli-vaihe. Sodanjälkeistä aikaa on kutsuttu kapitalismin kultaisiksi vuosikymmeniksi. Kaikissa OECD-maissa – USA ja Australia mukaan lukien – julkisten sosiaali- ja terveysmenojen BKT-osuus nousi vähin-

tään 30 prosenttia vuosina 1960–90. Ei kasva enää. Oliko hyvinvointivaltion rakentaminen ohimenevä pyrhähdys rikkaiden maiden historiassa? Oliko se vaihe, jota nyt jäädytellyään kohti ”jokainen on oman onnensa seppä”-yhteiskuntaa?

Perusturvasta käytyä keskustelua ja sosiaaliturvan uudistamiskomitean perustamista kannattaa arvioida edellä kuvattua kehitystä vasten. Pääministeri Vanhanen on sanonut, että sosiaaliturvan uudistaminen on hallituksen tärkein asia. Olisiko kuitenkin kyse paineen purkamisesta? Se on kyyninen, mutta kiu-sallisen todentuntuinen arvio komitean perustamisen motiiveista. Luulen, että tärkein paine komitean asettamiseen aiheutui siitä, että hyvinvointivaltion tuki kansalaisten keskuudessa on kasvanut.

1960-luvun alusta lähtien jonnekin 1980-luvulle talouskasvusta pantiin jonkunmoinen osa hyvinvointierojen tasoittamiseen ja huono-osaisten suhteellisen aseman parantamiseen. Sitten tapahtui suuri moraalinen asennemuutos. Eriarvoisuutta ei enää vähennetä, vaan se näyttää joidenkin indikaattorien mukaan olevan jopa kasvussa. Viimeistään lama merkitsi päätepestettä hyvinvointivaltion rakentamiselle.”

Eräässä tuoreessa kyselyssä oli kysytty ikääntyneiltä, kenellä on vastuu heidän vanhuudestaan, ja kahden kolmasosan vastaus oli, että se on valtiolla ja kunnilla.

”Vuonna 1992 kansalaisista 50 % oli sitä mieltä, että mieluummin verojen korotuksia kuin menoleikkauksia. Vuonna 2000 68 % ja vuonna 2006 74 % piti parempana verojen korotuksia kuin leikkauksia. Puolueiden kannattajien väliset erot olivat pieniä. Eniten yllättivät kokoomuksen kannattajat. Heistä 48 % vuonna 1992 sitä mieltä, että mieluummin verojen korotuksia kuin leikkauksia, ja vastaavat prosenttiluvut vuosina 2000 ja 2006 olivat 63 ja 70. Tiedot

ovat peräisin Kunnallisan kehittämistä kyselytutkimuksista¹. Stakesin ensi vuoden alussa julkaistavan hyvinvointitutkimuksen (Suomalaisten hyvinvointi 2008) mukaan suurin muutos sosiaaliturvaa suosivaan suuntaan on tapahtunut kahdessa ylimmässä tulokvintilissä, ts. suurituloisimmassa 40 prosentissa kansalaisista.”

Mutta oikeistohan on ajanut päinvastainta linjaa.

”Kyllä – tai paremminkin talouspoliittinen eliitti. Kunnallisan kehittämistä kyselytutkimukset osoittavat kuilun kansan ja kunnanjohtajien välillä olevan syvän ja pysyneen ennallaan vuodesta 1992 vuoteen 2006. Kunnanjohtajat preferoivat leikkauksia. Anu Kantolan (2002) väitöskirjassa selvitetiin tarkemmin varsinaisen talouspoliittisen eliitin käsityksiä. Eliitin ajattelu on selkeän uusliberalistista, ja tuki hyvinvointivaltion leikkauksille on vahvaa. Arvelen, että ellei kansan enemmistö olisi selvästi ollut hyvinvointivaltion ja sosiaaliturvan kannalla, niin sitä olisi leikattu vielä reippaammin.”

Tämä hallitus voi siis vedota siihen, että asialle ollaan tekemässä jotakin, mutta mitään ei tapahdu.

”Täsmälleen. Sekä Vanhanen että Hysälä ovat julkisuudessa sanoneet, että komitean pääesitykset tulevat seuraavan eduskunnan käsittelyyn. Nykyinen hallitusohjelma sitoo hallituspuolueiden kädet paljon aiempia hallitusohjelmia kireämmin. Uusia menohörrölyksiä ei tule, vaan mahdolliset lisärahat pannaan velan lyhentämiseen. Sen perusteella sosiaaliturvaan voi tulla pieniä – siinänsä tarpeellisia – parannuksia, mutta peruskysymykseen eli sosiaaliturvan jälkeän jäämisen ehkäisyyn ei ole näkyvisiä muutoksia.”

¹ Ks. www.kaks.fi.

Se on myös aikamoinen jännite, että vaikka tunnustettaisiin näiden uudistusten tarve, niin sitä rahaa ei tunnu löytyvän. Ikään kuin poliitikot eivät suostuisi teemmään sellaisia päätöksiä, jotka aidosti maksavat.

”Pääministeri sanoi vielä viime vaalikeskusteluissa, että kehysbudjetointia pitää vähän helpottaa ja että ei se voi olla niin tiukka. Mutta hallitusohjelmassa se on entistä tiukempi.”

Perusturvassa on paljon puutteita

Nykyinen sosiaaliturva ja jopa perusturva on melkoinen tilkkutäkki: etuuksia ja niitä sääteleviä lakeja ja muita säädöksiä on paljon, ja koko järjestelmä on erittäin monimutkainen. Miten luonnehtisit tätä viidakkoa ja mikä siinä on se varsinainen ongelma?

”Siellä on typeryyksiä, jotka pitäisi purkaa. Etuuksia ei ole aina sovittu yhteen, eikä ole aina voitukaan, kun niitä on tullut vähitellen. Esimerkiksi usein ei löydy mitään johdonmukaista perustetta sille, miksi asiat on määritelty eri tavoin eri etuuksissa. Seurauksena on hankala toimeenpano.”

Voitko mainita jonkun erityisen räikeän esimerkin?

”Jos olet ollut 300 päivää sairaana samasta syystä, niin silloin loppuu sairauspäivärahan maksaminen. Sitten työkyvyttömyyseläkehakemuksesi hylätään. Sen jälkeen olet spitaalinen työmarkkinoilla. Ensinnäkään sinua ei tahdota ottaa työttömäksi työnhakijaksi, koska olet sairas. Jos työnantaja palkkaa sinut, ja sairastut siihen samaan sairauteen, josta jo olit 300 päivää sairauslomalla, niin Kela ei korvaa sairauspäivärahaa työnantajal-

le, vaan sairauden kulut menevät työnantajan piikkiin. Tämähän aiheuttaa sen, etteivät työnantajat suin surminkaan palkkaa sinua. Ihmisiä joutuu kohtuutomaan asemaan. Sairailla ei ole joukko-voimaa.”

Voisi kuvitella, että tämä koskee esimerkiksi selkävaiheita ja masennuspotilaita, joita on erittäin paljon.

”Niin, pahinta ovat ihmisille kohtuuttomia tilanteita aiheuttavat epäkohdat. Sitten on paljon pientä harmia aiheuttavia ongelmia. Tulot, avoliitto ja lapsuuden ikäraja on määritelty eri laissa eri tavoin. Osittain eroavuuksille voi löytyä perustelujakin, mutta monet aiheuttavat syyttä suotta ihmiselle ja viranomaisille vaivaa.”

Siellä on siis tästä turvaverkosta putoavia. Mutta on myös sellaisia, jotka eivät tiedä, halua tai jaksa hakea näitä etuuksia, ja joskus tuntuu siltä, ettei erilaisia etuuksia ole tarkoitettukaan kaikkien haettavaksi. Jos kaikki saisivat sen mikä heille kuuluu, niin budjetit leviäisivät käsiin. Voidaan toisaalta vedota siihen, että meillä on tällainen järjestelmä, miksette hae. Tämä taitaa olla kuitenkin vain salaliittoteoriaa...

”En ole nähnyt kunnollista laskelmaa siitä, mitä tapahtuisi, jos kaikki hakisivat ne etuudet, joihin he ovat oikeutettuja.

Sanoisin tästä monimutkaisuudesta ja selkeyttämisestä kuitenkin vielä yhden asian: en usko, että hyvä sosiaalipoliittinen järjestelmä on yksinkertainen, vaan se on aikamoisen monimutkainen. Siitä me emme kyllä pääse eroon.”

Hallitusohjelma ja tiukat budjetikehykset estävät laajat uudistukset.

Olit mukana tekemässä Perusturva-kirjaa (Särkelä ja Eronen 2007), jossa todetaan, että esimerkiksi kansalaispalkka tai perustulo on liian yksinkertainen. Kun on niin monenlaisia kohtaloita, niin ne pitää ottaa huomioon.

”Kyllä se näin on. Oikeudenmukaisuuden ja yksinkertaisuuden välillä on trade-off, jos käytetään taloustieteilijöiden ilmaisua. Oikeudenmukaisuus ottaa huomioon ihmisten erilaisen aseman ja se johtaa monimutkaisuuteen. Muutoin ihmiset sanovat, miksi tuo saa noin paljon, eihän hän tarvitse yhtä paljon kuin tuo toinen. Se on väärin.

Sanoisin silti, että sosiaaliturvassa on paljon sellaista, mitä ehdottomasti pitää yksinkertaistaa sekä kansalaisten että toimeenpanijoiden kannalta.”

Kansalaisten erilaisista tilanteista kaivataan lisää tietoa

Monet ihmiset eivät kehtaa hakea toimeentulotukea. Heitä hävettää mennä ”sossun luukulle.”

”Ensinnäkin yksi olennainen asia on se, että me tiedämme hyvin vähän alikäytöstä. Väärinkäytöstä on riittänyt puhetta, mutta ei alikäytöstä. Ilkka Virjo (2000) ja Susan Kuivalainen (2007) ovat tutkineet toimeentulotuen alikäyttöä, ja nyt tuli hyvä tutkimus (Bargain, Herwig ja Viitamäki 2007), joka on varmempi kuin aikaisemmat ja vahvistaa aiemmat tulokset, että noin puolet jättää hakematta toimeentulotukea, vaikka he ovat siihen oikeutettuja. Tarkastelu perustuu tulonjakotilastoihin ja kertoo, että hakematta jättäneet ovat ilmeisesti aika paljon niitä, jotka saisivat vain vähän toimeentulotukea. Sillä tavoin se on aika ymmärrettävää, että pienen summan takia ei kannata hankkia papereja ja pankkitilikuitteja. Sitä paitsi niiden hankkiminen maksaa. Voi olla, että ei-hakeneiden joukossa harmaan talou-

den vilistäjiä, jotka eivät halua paljastaa itsestään liikaa.

Mutta oletettavasti ei-hakeneiden joukossa on kituuttavia ihmisiä, joilla on tiedon puutetta, mielenterveysongelmia ja muita vaikeuksia. Monelta työttömäksi joutuvalta menee itsetunto, puoliso lähtee, ryppyputki aukeaa, asunto menee alta, eikä jaksa enää vilkuilla sivuilleen.

Alikäyttö aiheuttaa inhimillisiä tragedioita. Asumistuen, työttömyysturvan ja sairauspäivärahan alikäytöstä ei ole tietoa. Kun tutkijamme julkaisi Lääkärilehdessä artikkelin hoitotuesta, sen käyttö lisääntyi rutkasti. Edes asiantuntijat eivät siis tiedä. Kelan toimistot valittivat äkillistä hakemusruuhkaa. Yhteiskunta ei ole kiinnostunut alikäyttäjistä. He voivat elää tuskaisessa marginaalissa. Olemme lisäämässä asian tutkimista. Ilmeni, että sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa köy-

hyttä on katsottu ylhäältä, ei sen ongelmassa elävän ihmisen näkökulmasta.

Meillä ei esimerkiksi kukaan tiedä, mitä terveysmenojen kolme maksukattoa aiheuttavat. Ne koskevat terveyskeskusten ja erikoissairaanhoidon maksuja sekä lääke- ja kuljetuskorvauksia. Kun katto on saavutettu, saa täyden korvauksen, mutta sitten se aina leikataan poikki ja katto on saavutettava uudelleen. Ei viranomaisilla eikä muillakaan ole tietoa, mitä ihmisille tapahtuu eri vaiheissa, mistä he sitten saavat rahat menoihinsa ja minkälaisiin tilanteisiin he joutuvat.”

Niinpä jonkun pitäisi kerätä niistäkin tietoja. Kenen tehtävä se olisi?

”Se on yksi meidän tehtävistämme, ehkä yhdessä Stakesin ja Kansanterveyslaitoksen kanssa. Olemme panostamassa siihen. Huolestuttavaa on, että alan tutki-

musperinne puuttuu. Paras tutkimus on diakoniatyössä tehty "Viimeisellä luukulla" (Juntunen, Grönlund ja Hiilamo 2006), jossa haastateltiin diakoniatyöntekijöitä. Siellä kohdataan ne, jotka ovat pudonneet turvaverkon läpi ja jotka sitten menevät diakoniatyöntekijän puheille. Se on hyvä tutkimus ja paljastava. Sitten on ollut kirjoituskilpailuja, joista tuorein ja paras dokumentoitiin vastikään kirjaksi (Isola, Lari-vaara ja Mikkonen 2007). Se kertoo paljon, mutta eiväthän kaikki kirjoita eivätkä lähe diakoniatyöntekijän puheille. Ei ole sitä valmiutta. Tutkimusta puuttuu."

Miten perusturvaa voidaan parantaa?

Ehkä kaikkein selvin lähtökohta uudistuksille on se, että perusturva on riittä-

mätön ja jäänyt jälkeen muusta elintasosta.

"Kansaneläke oli suhteessa ansiotasoon korkeimmillaan 1980-luvun alkupuolella. Sieltä alkoi sen suhteellinen putoaminen. Jotkut toimeentuloturvan muodot ovat pudonneet reippaasti, erityisesti kotihoidon tuki, lapsilisä ja opintoraha. Niissä on tapahtunut tuntuva reaalin lasku, eli ne ovat pudonneet selvästi myös suhteessa hintatasoon. Karkeasti ottaen toimeentulon perusturvaa pitäisi heti korottaa sellaiset 30–35 prosenttia, jos se haluttaisiin palauttaa lamaa edeltävälle tasolle suhteessa ansiotasoon."

Paljonko se tekisi euroissa?

"Kela maksaa nyt eläke-etuuksia, työtömyysturvaa, asumistukea, lapsilisää, kotihoidon tukea ja opintoetuksia mel-

kein 7 miljardia euroa vuodessa. Siitä 30 prosenttia on noin 2 miljardia euroa. Osa siitä palautuisi verotuloina ja etuuksien päällekkäisyytenä, mutta jälkeenjääneisyys on miljardiluokkaa."

Miksi perusturva on jäänyt jälkeen? Tiedämme, ettei ole ollut indeksidonnaisuutta, ei ole tehty riittävästi tasokorotuksia ja niin edelleen. Mutta mikä se syvempi syy sitten on? Onko se, ettei välitetä niistä, jotka tarvitsevat perusturvaa?

"Kun aikoinaan päätettiin nykyisestä työeläkejärjestelmästä, joillakin järjestelmän arkkitehdeillä saattoi olla mielessään ajatus vähimmäisturvan suhteellisesta heikkenemisestä. Rakennelma oli sellainen. Tai ainakin se näyttää sittemmin tulleen mieleen. Niin on käynyt."

Ihan tavoitteenako jo?

"Niin epäilen. Eihän sitä tietenkään ole paperille kirjoitettu.

Pohjoismainen hyvinvointivaltio rakentuu kahdelle peruspilarille. Toinen on tasa-arvo ja toinen on mahdollisuuksien luominen, mahdollistava yhteiskuntapolitiikka – se on koko kansan koulutusta, päivähoitoa, terveydenhoitoa, aktiivista työllisyyspolitiikkaa jne. Siten ennalta ehkäistään ihmisten joutumista vähimmäisturvan piiriin. Asia ilmaistiin Joakim Palmén ja Walter Korven (1998) historiallisessa kirjoituksessa, jossa he totesivat paradoksin, että niissä maissa, joissa panostetaan vähimmäisturvaan ja köyhyyspolitiikkaan, köyhiä on eniten. Siellä missä panostetaan hyvinvointivaltioon ja ansioturvaan, jolloin myös hyväatuloiset ovat sosiaalipolitiikan edunsaajia, on vähiten köyhiä."

Siinähan on se idea, että jos kaikki osallistuvat, jos siis keskiluokka ja myös varakkaammat osallistuvat tähän, niin silloin saadaan kannatuspohjaa. Silloin muodostuu turva kaikille korkeaksi.

Vähimmäisturvaa pitäisi heti korottaa 30–35 prosenttia.

”Hyvinvointivaltio myös yhdistää ihmisiä ja ennaltaehkäisee antaen mahdollisuuksia niillekin, joiden kotiolut eivät ole ihanteelliset tai jotka kohtaavat vastoinkäymisiä. Siinä meillä on yhteinen peruskoulu, työllisyyspolitiikka, terveydenhoito, päiväkotit, eläkejärjestelmä ja vastaavat. Se synnyttää luottamusta yhteiskuntaan ja toisiin ihmisiin.

Minusta pitäisi kiinnittää paljon enemmän huomiota siihen, että me olemme irtautumassa molemmista eli tasa-arvosta eriarvoisuuden kasvaessa ja mahdollistavasta hyvinvointivaltiosta yksityistämisen, ulkoistamisen ja yksilön vastuullistamisen myötä. Esimerkiksi terveyspolitiikassa eriarvoisuus on jo Suomessa erityisen iso. Erityisesti pääkaupunkiseudulla ihmiset käyttävät entistä enemmän yksityisiä lääkäreitä. Me kuljemme kohti järjestelmää, jossa hyvätuloiset hoitavat yksityisesti asiansa ja tämä julkinen järjestelmä jää rupusakin hoitajaksi. Näin irtaudutaan pohjoismaisesta universalistisesta rakenteesta, jolla on ennalta ehkäistä köyhyyttä ja joka on ollut menestystarina.”

Jos palataan tähän perusturvan jälkeensä jääneisyyteen, niin siinä on takana ollut ilmeisesti myös kannustaminen. Sosiaalidemokraattisen, työhön perustuvan yhteiskunnan perusidea on jossain määrin se, että yritetään saada kaikki kynnelle kykenevät töihin, jotta ei tarvittaisi tällaista perusturvaa. Ja että työ on aina parempi vaihtoehto kuin mikään perusturva. Se ei kaikkien kohdalla kuitenkaan toimi...

”Aikoinaan vertailtiin Ruotsin ja Yhdysvaltojen sosiaalipoliittisten järjestel-

mien kannustavuutta, ja todettiin, että Ruotsin järjestelmä on kannustavampi. Kun toteutetaan USA:n tavoin köyhyyspolitiikka, joka perustuu toimeentu-

lotukseen ja vastaaviin etuuksiin, niin siellä kannustinongelmat ovat isot. Jos toimeentulotuen saaja lisää rahaa, se kaikki miinustetaan toimeentulotuesta eikä siitä jää mitään käteen.

Laaja sosiaalipoliittinen järjestelmä on suhteellisen kannustava. Anglosaksinen residuaalinen järjestelmä sisältää enemmän kannustinongelmia. Laajassa hyvinvointivaltiossa sosiaalipoliittinen järjestelmä ulottuu hyvätuloisiin saakka. Jos sitä rahaa halutaan sieltä vähentää, jotta rahaa suunnattaisiin vain köyhille, kannustinongelmat kärjistyvät.

Sitten täytyy vielä miettiä, mitä se kannustaminen lopulta on. Meillä on yksinhuoltajat olleet jo pitkään tilanteessa, jossa monelle työn vastaanottaminen merkitsee käteen jäävien tulojen vähenemistä. He ovat kuitenkin valmiita vastaanottamaan töitä siitä huolimatta.”

Tällä kannustavuudella ei voi perustella mitenkään sitä, että meillä on kuitenkin työvoiman ulkopuolella ihmisiä, jotka eivät koskaan voi työllistyä, ja kuitenkin heidän perusturvansa taso on hyvin heikko.

”Kyllä, sen suhde ansiotasoon on laskenut reilusti. Se on moraalinen häpeä tälle yhteiskunnalle.”

Mikä sitten olisi paras ratkaisu heitä varten, joilla on erityisiä vaikeuksia työllistyä normaaleille työmarkkinoille? Nostetaan vain sitä tasoa?

”Niin, on oltava valmiita maksamaan. Sellaista on solidaarisuus. Ja sitä löytyy, jos kansalta kysytään – ainakin jos hyvin tehtyihin kyselytutkimuksiin on uskomista. Viittaaan jo edellä mainittuihin

tutkimustuloksiin sekä tuoreeseen tutkimukseen (Forma ym. 2007), jossa kansalaiset pantiin päätöksentekijän asemaan. Nyt puhutaan, että ihmisten itsekkyyden kasvamisesta, mutta tutkimukset antavat päinvastaisen kuvan.”

Kansaneläkkeet jäävät jälkeen ansioeläkkeistä

Eläkejärjestelmän tulevaisuusnäkymät ovat sellaiset, että eläkkeet jäävät yhä enemmän jälkeen työssäkäyvien tulotuesta. Se on varmasti ihan aito huoli.

”Tulisi välttää tilanne, jossa ihmiset turvaavat eläkkeensä yksityisillä vakuutuksilla ja sijoituksilla. Minä olen vielä sitä sukupolvea, joka luotti lakisääteeseen eläkejärjestelmään. Ajattelin, ettei minun tarvitse siitä itse huolehtia. Uskoin systeemin toimivan. Minusta se on ollut monella tavalla hyvä. Erityisen huonolta näyttää kansaneläkkeiden tulevaisuus.”

Huolimatta tästä viimeisimmästä parinkymmenen euron korotuksesta, joka on ihan nappikauppaa...

”Todellakin. Jos kansaneläkkeet olisi palautettu suhteessa ansiotasoon vuoden 1993 tasolle, niin korotuksen olisi pitänyt olla noin 140 euroa. On puhuttu siitä, että kansaneläkkeet sidottaisiin TEL-indeksiin, jossa on 80 prosenttia hintojen nousun vaikutusta ja 20 prosenttia ansiotason nousun vaikutusta. Nyt kansaneläkkeitä korotetaan pelkästään hintojen nousua vastaavasti sen lisäksi, että silloin tällöin kerätään poliittisia pisteitä pienillä tasokorotuksilla. Kysymys olisi siis parannuksesta, vaikka edelleen kansaneläkkeet jäisivät selvästi jälkeen suhteessa ansiotasoon.

Lisäksi melkein kaikilta on jäänyt huomaamatta yksi iso juttu. Alkavaan ansioeläkkeeseen sovelletaan palkkakerointia. Siis eläkkeen perusteena oleviin aikaisempien vuosien tuloihin sovelle-

taan 80 prosenttisesti ansiotasoindeksiä ja 20 prosenttisesti hintaindeksiä. Mutta miten alkavien kansaneläkkeiden käy? Ne jäävät koko ajan jälkeen ansioeläkkeisiin verrattuna, vaikka kansaneläkkeet sidottaisiin TEL-indeksiin. Tähän ei ole esitetty mitään ratkaisua.”

Siis tämä on suoraviivaista eläkeläisten kurjistamispolitiikkaa ja tuloerojen kasvattamista...

”Me olemme nyt tutkimusosastolla kehittelemässä sellaista mallia, jossa alkavat kansaneläkkeet eivät jäisi jälkeen alkavista ansioeläkkeistä. Meillä oli täällä viime vuoden lopussa eläkeläisköyhyyskonferenssi, jossa oli eri maiden ja komission edustajia. Kävi ilmi, että vähimmäiseläkkeiden ongelma on yhteinen. Muissakin maissa minimieläkkeiden asema on heikkenemässä. Esimerkiksi englantilaiset sanovat, että minimieläkkeiden kehitys ei voi olla kestävä. Sitä on pakko muuttaa. Yksi väestönosa ei voi kurjistua niin paljon kuin nykyinäymin tulee käymään.”

Perustulon suuntaan ollaan menossa

Perustulo tai kansalaispalkka ei kuitenkaan olisi nyt realistinen tavoite? Perusturva-kirjassahan se torjutaan nimenomaan lähtien ihmisten erilaisuudesta. Myös perustulon kustannuksista johtuen on parempi, että korjataan tätä järjestelmää perusturvan osalta ja säilytetään sitten siellä lisukkeita kuten lapsilisä, asumistukea ja muuta sellaista. Onko tämä Sinun linjasi?

”Jos Vihreiden 440 euroa toteutuisi, siitä seuraisi joillekin ryhmille lottovoitto. Yksi olisi opiskelijat, yksi kotihoidontuen saajat ja muut kotona olevat, yksi olisi peräkammarin pojat ja sitten vielä vuorineuvoksettaret, jos populistinen kärjistys sallitaan. Eräs äiti sanoi minulle, että jos hänen 18–20-vuotiaiden poi-

kiensa taskuun nyt työnnettäisiin vihreiden ehdottama 440 euroa kuukaudessa, niin missähän he viiletäisivät?

Vihreiden ehdotuksen välitön toimeenpano ei ole tästä maailmasta. Se koettaisiin aivan liian epäoikeudenmukaisena ja vääranä. Ainakin fiksummat vihreät ovat sanoneet, että ehdotusta pitää muokata ja kokeilla eikä sitä voi sellaisenaan panna toimeen.

Meillä on nyt perustulo. Se on toimeentulotuki, asumistuki ja lapsilisä, jotka saa joka tapauksessa, jos ei ole muita tuloja. Yksinäiselle siitä jää käteen asumiskustannusten jälkeen noin 13 euroa päivässä, ja jos toimeentulotuen saajaa on rangaistu työn vieroksumisesta 20 tai 40 prosentin vähennyksellä (erittäin harvinaista), käteen jää asumiskustannusten jälkeen vähän yli tai alle 10 euroa päivässä. Yhdelläkään noista päivätuloista ei elä nyky-yhteiskunnan edellyttämää kohtuullista elämää, joten nykyinen perustulo ei riitä.

Mutta perustulossa on ideaa. Kyse on lopulta ihmiskuvasta. Ovatko ihmiset sellaisia ötököitä, joita porkkanalla ja kepillä houkutellessa johonkin, ja onko se niin, että se viimeinen portinvartija ei olekaan Pietari, vaan se on psykiatri? Kirjoittaako hän työkyvyttömyyseläkkeen ja hyväksytäänkö se? Pääseekö tai vaaseen eli lorvimaan ilman työtä vai ei? Vai onko niin, että jos ihmisille luodaan edellytyksiä, niin tuloksena on kunnan kansalainen, joka näkee myös yhteölliset velvollisuutensa, jopa myönteisenä? Pekka Kuusi arveli Joel Lehtosen ”Putkinotkoon” viitaten, että Juutas Kätkriäinenkin olisi saatu perusturvan/perustulon avulla nostettua ikaikaisesta saamattomuudestaan. Mikä on meidän ihmiskuvamme? Olen mieluummin jälkimmäisen ihmiskuvan kannalla. Myönnän, että meissä on molempia, mutta minun utopiassani – ja sille löytyy myös jonkinlaista tutkimuksellista tukea – matkaamme pikku hiljaa perus-

tuloa kohti, ja se vahvistaa yhteisöllistä osallistumista. Ehkä etenemme perustuloon jonkinlaisen tulotakuun kautta, jossa parannetaan nykyistä syyperusteista perusturvaa.”

Olet siis loppujen lopuksi tällaisen reformistisen etkä vallankumouksellisen linjan kannalla.

”Niin, ei välitöntä vihreää perustulovalankumousta, mutta sopivin askelin sitä kohti.”■

KIRJALLISUUS

Bargain, O. & Herwig, I. & Viitamäki, H. (2007), How Tight Are Safety-Nets in Nordic Countries? Evidence from Finnish Register Data, University of Bonn, Institute for the Study of Labor, IZA Discussion Paper 3004.

Forma, P. & Kallio, J. & Pirttilä, J. & Uusitalo, R. (2007), Kuinka hyvinvointivaltio pelastetaan? Tutkimus kansalaisten sosiaaliturvaa koskevista mielipiteistä ja valinnoista, Helsinki: Kela, Sosiaalija- ja terveysturvan tutkimuksia 89.

Helne, T. & Laatu, M. (toim.) (2006), Vääräyyskirja, Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Isola, A.-M. & Larivaara, M. & Mikkonen, J. (toim.) (2007), Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä, Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Avain.

Juntunen, E. & Grönlund, H. & Hiilamo, H. (2006), Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta, Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2006:7.

Kantola, A. (2002), Markkinakuri ja managerivalta – poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talo-uskriisissä, Helsinki: Lokikirjat.

Korpi, W. & Palme, J. (1998), The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare Institutions, Inequality, and Poverty in Western Countries, American Sociological Review, 63, 661–687.

Kuivalainen, S. (2007), Toimeentulotuen alikäytön laajuus ja merkitys, Yhteiskuntapolitiikka, 72, 49–56.

Särkelä, R. & Eronen, A. (toim.) (2007), Perusturvan pulmat ja uudistamisen vaihtoehdot, Helsinki: Sosiaalija- ja terveysturvan keskusliitto.

Taimio, H. (toim.) (2007), Talouskasvun hedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman? Helsinki: TSL.

Virjo, I. (2000), Toimeentulotuen alikäytön laajuus ja syyt, Janus, 2000:1, 28–44.